

פרש"י ז"ל. ועם כל זה הקשו עליו דלישנא דמשבשי שיבשי לא אשכחן בענין זה. לכך פירשו דשיבשי הן זמורות, כדמתרגמינן שלשה שריגים תלת שיבשין, וה"פ כי בעלי הכרמים היו מוכרין זמורות הכרמים של אותה שנה בתמוז או בסיון, והיו מוכרין אותם בדמים פחותים מפני שאין להם לזמור אותם אלא בתשרי או מרחשון, והזמורות הללו גדלות תוך זמן זה ומוסיפים ענפים אחרים, ואע"ג דממילא רבו, מ"מ כיון שהשבח⁶⁵⁵ הוא גדול, והענפים החדשים שמתחדשים לא היו בעולם, היה נראה כרבית ומשום אגר נטר לי, ולא דמי לפרדיסא דשרי שמואל לעיל⁶⁵⁶, דהתם שכיח תיוהא בפירות

לפעמים והלוקח קרוב לשכר ולהפסד, משא"כ באלו דלא שכיח תיוהא, ומש"ה קאמר להו דליהפכו בארעא קצת דליהו כמאן דאקני להו גופא דארעא מהשתא להכי, ובהפוך כל דהו דיתקנו בקרקע סגי להו, ולא בעי חזקה גמורה, שאין זה אלא משום דלא ליחזי כרבית⁶⁵⁷.

הא דאמר להו רבא להנהו דמנטרי באגי וכו'. פשוט הוא ומפורש בדברי רש"י ז"ל.

דף עג עמוד ב

רב מרי בר רחל משכן ליה ההוא גוי ביתא. פירוש משכונא סתם בלא קביעות זמן⁶⁵⁸.

רוח ברור

בהסוג' דמה שעזי חולבות, דהיכא שהתנה למכור בלי שום קבלת אחריות מותר אף בלי ההיתר של קרוב לזה ולזה. וצ"ל דרבינו סמך על מה שכתב לעיל, וגם כאן מיירי בהתנה דאם לא יהיה שום ענפים דהוא צריך להחזיר הדמים, ודו"ק.

⁶⁵⁷. נר' דעיקר ההיתר הוא על דרך ההיתר הנ"ל של ממילא קרבו, ורק לעיל אמר דאינו יכול לסמוך ע"ז משום דהשבח גדול, והענפים החדשים לא היו בעולם ולכן יש מיחזי כרבית. ולכן ביאור דעכשיו היכא דעושה מעשה קנין ויש לתלות הכל דהוי כמאן דאקני להו דמי יש היתר, דשוב אינו נר' כרבית, אבל עיקר ההיתר הוא משום דממילא קרבו. ולפי זה נר' דאפי' בפרדיסא יכול לסמוך על היתר זה את"ל דהטעם שאינו יכול לסמוך על ההיתר של ממילא קרבו הוא משום דיש גידול כ"כ. דהערנו לעיל דרבינו אינו הקשה מהסוג' דממילא קרבו על פרדיסא, ולפי זה א"ש, דאולי משום דבפרדיסא יש גידול כ"כ דעדיין אסור משום מיחזי כרבית (וכמו הסוג' כאן), אבל אילו עשה הקונה מעשה קנין על הפרדיסא, יש לסמוך ע"ז להתיר אף לרב וכדאיתא בסוגיא דידן. ועי' בחיד' הרמב"ן שהבאתי דיש מחלו' אחרונים אם יש לסמוך על ההיתר זה בפרדיסא.

⁶⁵⁸. פי', דאי היה בקביעות זמן, הוי כאתרא דלא

ובע"כ מש"כ רש"י חרש וקצר ר"ל דצריך שניהם, וצ"ע למה לא סגי בחורש לבד. והרמב"ן כתב דנוטל כאריסים ולכן צריך לעבוד עד לבסוף דאז אין אריס ראשון חייב להשני עד גמר העבודה, דאל"כ ממ"נ יש רבית מחמת מה שלא משלם להאריס מיד.

ועי' בספר הערוך שמפרש דהחרישה היא כמו שמשלם הבעה"ב להאריס דבר מועט על היוקר שיתכן בהלוואת סאה בסאה. וצ"ע דא"כ לעולם הו"ל להתיר בדרך זה, וגם צ"ע לשון הגמ' שיעשה קנין בהשדה.

⁶⁵⁵. ר"ל דיש שני עניני שבח, שהולכים ומתגדלים, וגם מוסיפין ענפים אחרים. ועל שניהם כתב דלא שייך ההיתר של מינייהו קא רבו, משום דהוי השבח גדול, והחדשים לא היו בעולם. ויש לעיין, דלעיל בההיא דבני גרמידא שהן בני זרת מהני מיניה קא רבו אף שלבסוף הן בני אמה והיא תוספת גדולה, וצ"ל דמלבד שיעור הגידול גם משתנה מציאות העצים.

⁶⁵⁶. צ"ע, דלעיל ביאר בפרדיסא דמותר לכו"ע ורק יש מחלוקת היכא שהתנה שאם יאבדו כל הפירות יחזיר לו מעותיו אבל היכא שלא התנה כזה אין כאן צד לאסור, וא"כ כאן אי לא קיבל המוכר אחריות למה יש איסור. (וכן מבואר לעיל בדף ס"ד.

או אולי היה מנהג העיר לפרוע שכירות בכל חדר וחדש.

א"ל הא דלא אמטאי עד השתא אגר ביתא למר משום דסתם משכנתא שתא ולא הוה מצי גוי לסלוקין. פי' דבין בדינינו ובין בדיניהם לא הוה יכול גוי לסלקני תוך שנה זו⁶⁶¹, וכל כמה דלא מצי מסלק לי, כבר זכיתי בפירות, והם שלי לגמרי, ואינו יכול למכור זכותי לאחרים⁶⁶².

הדר גוי זכנה לרבא, נטר רב מרי שתא והדר שקיל אגר ביתא ואמטי ליה לרבא⁶⁵⁹. פירוש אגר ביתא דשנה שניה כדמפרש ואזיל. והא דאקדים ליה אגר שנה שניה מתחלת השנה, לאו מדינא, דהא קי"ל דשכירות אינה משתלמת אלא לבסוף, אלא הוא רצה להקדים לו שכירותו קודם זמנו, שלא יחשדוהו שהוא דר בו על דעת שלא לתת לו שכר⁶⁶⁰.

רוח ברור

הזמן שאינו יכול לסלקו (ובאמת הרשב"א ס"ל שם דאף אחר זמן זה הוי כמכר ואין שייך רבית כלל באתרא דלא מסלקי ועיי"ש שהקשינו על דבריו מסוגיין). ולשיטות אלו א"ש סוגיין דתוך שנה ראשונה הוי כמכירה גמורה ואין המלוה צריך לשלם כלל. אמנם אין כן שיטת רבינו שם, דס"ל להיפוך, דאתרא דלא מסלקי הוי רבית קצוצה, ורבית אף בנכיתא הוי ר"ק, וא"כ למה לא היה ר' מרי חייב לשלם גם בשנה ראשונה. עוד יש להקשות על שיטת הר"ח והרי"ף דמקילים טפי מרבינו, ומ"מ סבירא להו דגם בשנה ראשונה של משכנתא מותר דוקא בנכיתא (עי' טור קע"ב) ובלא"ה הוי אבק רבית, וקשה מהו סברת ר' מרי לגבי שנה ראשונה.

ויש לחלק בין ההיא דהכא לאתרא דלא מסלקי. דכאן כיון דכבר מכר הנכרי זכות פירות שנה ראשונה לר' מרי, ואינו יכול לסלקו מן המשכון, א"י למכור הפירות לרבא. ואף בדדיני ישראל צריך לנכות מהחוב במשכון של ישראל (ולשיטת רבינו בלא"ה הוי ר"ק), מ"מ כיון דלא היה ביד הנכרי לסלקו, היה סבור ר' מרי דעכ"פ פירות שנה ראשונה הן כמכורין לו לכו"ע. ורק אחר שנה ראשונה דהיה יכול הנכרי לסלקו מתי שירצה, היה סבור ר' מרי דמכאן והלאה אינו מכר גמור אצלו, כיון דיכול לסלקו, רק שיש לו זכות בשנה שנייה לאכול פירות, ולכן ביד הנכרי למכור הזכות לאחר. והנכרי הסכים לתנאי זה ליתן לו הפירות בתנאי החוב (ואפשר דהוי רבית רק דמותר כיון דהוא נכרי). ולכן כשמכר הנכרי הבית מכר זכות זה, מעתה הזכות שייך לרבא, דכיון שמכר לו הזכות לפדות החוב, הו"ל כאילו נתן גם המשכון לרבא,

מסלקי, דקונה אף בדיני ישראל. ובאמת שיטת רבינו לעיל הוא דאתרא דלא מסלקי הוי אסור דאור, וא"כ אינו יכול למימר דר' מרי סבר דהוא חייב רק לאחר זמן, בדדיני ישראל אסור מיד, וא"כ צ"ע דלשיטת רבינו למה הוא צריך להדגיש דאין הקנין לזמן, דממנ"ש צריך ר' מרי לשלם להשכר אגרא, ועי' בסמוך שבאמת קשה לשיטה זו מכל הסוגיא, ושרבינו כאן הולך בשיטת שאר הראשונים לעיל. וא"כ לפי שאר הראשונים רבינו מדגיש דאילו ר' מרי קבע זמן עם הנכרי אז גם לדדיני ישראל הוא אינו יכול לסלקו קודם לכן ואין כאן הו"א לשלם לרבא אחרי השנה ראשונה ודו"ק.

659. נר' דרבא ידע שהקרקע ממושכנת לאחר, ולכן קיבל על עצמו לשלם החוב או להמתין עד שהנכרי ישלם (ותלוי בשיטות הראשונים), ושאח"כ יעשה קנין חדש או שהקנין שעשה עכשיו עם הגוי היה בשטר וכדו' וחל לאחר זמן. רק שאמר דלא ידע דהיה ממושכן לגדול בישראל כר' מרי. ועי' בריטב"א (הישנים) שפירש הסוג' בדרך אחר.

660. כגמ' יומא פ"ו. היכי דמי חילול ה'.

661. עי' דף ס"ח. שיטת רבינו ב'סתם משכנתא שתא', דלא אמרי' כן רק באתרא דלא מסלקי, וא"כ צ"ל דכאן מיירי באתרא דלא מסלקי או דאזיל כאן בשיטת רש"י.

662. הנה בדף ס"ח. בסוג' דמשכנתא מבואר דתוך שנה ראשונה אף בדיני ישראל אינו יכול לסלק המלוה ולכן נקרא 'אתרא דלא מסלקי'. וכמה ראשונים ס"ל שם דבאתרא דלא מסלקי מותר להמלוה לאכול הפירות דהוי כמכירה גמורה תוך

השתא לישקול מר אגר ביתא. פי' דהא אי בעית לסלוקין מהשתא מצית מסלקת לי בדיני ישראל⁶⁶³, וכיון דכן הרי הפירות שלך מכאן ואילך.

רוח ברור

בזה). וצ"ע על הרשב"א ההו"א דר' מרי לשלם עבור פירות שנה שנייה, דכיון דבשנה ראשונה הוי כאתרא דלא מסלקי נשאר אתרא דלא מסלקי אף בדיני ישראל, ועיי"ש מה שכתבנו לתרץ עפ"י שינוי בהגירסא בחיד' הרשב"א בהסוג' לעיל].

עוד י"ל דבדיני נכרים נחשב כמכר לעולם אף כשאינו המשך מזמן דלא היה יכול לסלק המלוה, דכל משכון נחשב כמכור משום השעבוד וזכות אכילת פירות. ונ"מ דאף באתרא דיכול לסלקו תוך שנה ראשונה, נחשב מכור למלוה בדיני נכרים. וזה אינו נוגע להסוג' דאתרא דמסלקי (דף ס"ז:), דשם מיירי לענין אם יכול הלוח לסלק המלוה מהקרקע אחר שנה ראשונה ע"י פירעון החוב, ואם בידו לשלם החוב מתי שירצה זה נקרא אתרא דמסלקי, וכאן מיירי אף באתרא דמסלקי ומ"מ כיון דבדיני עכו"ם אין הנכרי יכול לסלק המלוה מהפירות עד הפרעון (ודלא כבדיני ישראל דאין המלוה אוכל פירות כלל משום האיסור רבית) לעולם נחשב כל מקום כאתרא דלא מסלקי וכבדף ס"ב:, ודרך זה מבואר בדברי רבינו בדיבור הבא.

ועי' דף ס"ב: לענין משכנתא דעכו"ם דחשיב כמכר שפירש"י ד"ה אינהו נמי וז"ל 'דכל זמן שלא פרע לו מעותיו הכרם מכור לו, עד זמן שפסקו ביניהם שיכול לפדותה', עכ"ל. ומדויק דמיירי באתרא דלא מסלקי. אמנם צ"ע, דמשמע מרש"י דדוקא תוך הזמן שאסור להם לפדות הקרקע (ודינו כאתרא דלא מסלקי) חשוב כמכר, וכאן משמע במסקנת רבא (וגם ידע ר' מרי בההו"א דזהו הדינים של העכו"ם ורק סבר דהולך אליבא דדיני ישראל) דכל זמן שהם לא פדה השדה למעש' דינם כמכר, ואינו תלוי בהיכולת לפדות הקרקע אלא בהפדייה בעצמו.

(ואגב עוד צ"ע, דרש"י ס"ל בדף ס"ז: דאף בדיני ישראל הוי כמכר באתרא דלא מסלקי, וכן מבואר כאן דאפי' באתרא דמסלקי חשיב כמכירה לנכרים. ועי' בפנ"י שם, וכן מדויק בהרמב"ן דף ס"ז:, דאף לרש"י, נחלקו אמוראים אם חשיב מכירה בדיני ישראל באתרא דלא מסלקי. ועי' ברש"ש על רש"י בדף ס"ב: שדחה הדיוק על רש"י שם ופירש דמיירי באתרא דמסלקי ומ"מ נחשב כמכר

והוא בעל המשכון, ונחשב שאכל ר' מרי פירות של רבא, וע"ז חידש רבא דלא קנה הזכות פירות. אלא דרבינו הביא שנחלקו רש"י ותוס' איך להבין למה הוצרך ר' מרי לשלם, ועי' בסמוך.

עוד י"ל, דמבואר דלכו"ע לא מיירי כאן בר"ק, דהא רבא לא היה הלוח רק שהיה לו זכות לפדות המשכון, רק דמיחזי כרבית כיון דנראה כאילו היה הלוח, (ועי' לשון תוס' כיון דבידו לסלק ר' מרי וכו'), ולכן י"ל דלא שייך לומר דנראה כהלוח רק אם באמת יכול לסלק ר' מרי, דאל"כ לא מיחזי כרבית כלל, כיון דאינו הלוח וגם אין עליו לפדות הקרקע, ודו"ק היטב.

663. פי' הענין, דבשנה ראשונה של המשכון, מותר להמלוה לאכול הפירות אף בלא נכיתא, דבשנה זו נחשב שהמשכון מכור לו ואין כאן רבית (ועי' בהערה הקודמת דאין זה לדברי הכל). ורק בשנה שנייה שיכול הלוח לסלקו (דלא קבעו זמן מסוים שאינו יכול לסלקו) יש חילוק בין דיני נכרי לדיני ישראל.

ויש לבאר מה שבדיני נכרים נחשב ככה"ג כמכור בא' משני אופנים. די"ל דבדיני נכרים כיון דמתחילה היה כמכר לא נשתנה אח"כ בשנה שנייה ועדיין נחשב מכר עד שהלוח פודה המשכון, ולכן יכול המלוה לאכול הפירות ואינו חשיב רבית כלל, אמנם בדיני ישראל כיון דיכול הלוח לפדות המשכון מתי שירצה, מעתה אינו אלא כמשכון ולא כמכר, ואכילת הפירות הוי רבית, ומותר רק אם משלם עבורם והוא נקרא משכנתא בנכיתא. וצ"ל דהמכירה פקעה בכדי בסוף שנה ראשונה (ועי' בסוג' דמשכנתא באריכות לבאר ענין זה).

[ובדף ס"ז: מבואר דנחלקו הראשונים באתרא דלא מסלקי אחר הזמן פרעון, איך יכול המלוה להחזיק הקרקע אצלו, (והם שני צדדים הנ"ל, בדיני ישראל ודיני נכרים, ונחלקו הראשונים גופא באתרא דלא סלקי בדיני ישראל). ועיי"ש דהרשב"א ס"ל דעד שעושה קנין חדש נשאר אתרא דלא מסלקי דכיון דמתחילה היה מכר גמור לא נעשה אח"כ אתרא דמסלקי בלא קנין. (ועיי"ש שכתבנו שרבינו חולק